

OSMANLI ASKERÎ TEŞKİLÂTI ÜNİFORMALARININ TEZYÎNATI VE MÂLİYETİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hafsa BOYNUKALIN*

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğunun ihtişamlı tarihî boyunca kuruluşundan son devirlerine kadar sultanların giyim-kuşamı, devlet idâri teşkilâtının giysileri, tören giyimi ve askerî üniformaların tezyînatında metal iplik kullanımı göze çarpmaktadır. Metal ipliğin dokusu nakışta seçkin bir görüntü oluşturmaktadır. Bu sebeptendir ki Osmanlı Askerî Teşkilâtı üniformaları ve aksesuarlarında altın ve metal iplik kullanımı vazgeçilmez unsurlardan biri olmuştur. Üniformalar ve kullanılan askerî eşyaların üzerinde barındırdığı işleme ve aksesuarlar hem devletin zenginliğini hem de kuvvetini vurgulamaktadır. Kullanılan sıрманın miktarı rütbenin kademesi ile orantılı olarak artış göstermektedir. Sefere çıkıldığı zaman giyilen kıyafetler ve tören zamanlarında giyilen kıyafetler her vakit gündelik yaşamda giyilen giysilerden farklılık arz etmiştir. Devlet erkânının giyimlerindeki aksesuarlar, işlemler onların rütbelerini, icrâ ettiği görevleri ve statülerini yansıtmakta ve toplumsal hiyerarşinin sağlanmasında etkin bir değer olarak görülmektedir. Bu makalede Simkeşhâne-i Âmire'de üretilen altın-gümüş metal ipliğin üniformalar üzerindeki işlemlerde kullanımı ve arşiv belgelerine dayanılarak maliyeti konusuna değinilecektir.

Anahtar kelimeler: *Simkeşhâne-i Âmire, Metal İplik, Nakış, Askerî Üniforma.*

* e-posta: hboynukalin@gmail.com/ ORCID: 0000-0001-6360-7465
Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.134>
Makale Gönderim Tarihi: 28.02.2020 / Makale Kabul Tarihi: 01.06.2020

ABSTRACT

ON THE DECORATION AND COST OF THE OTTOMAN MILITARY UNIFORMS

Throughout the magnificent history of the Ottoman Empire, the use of metal thread in the clothing-dressing of the sultans, the clothes of the state-run organization, the ceremonial clothing and the use of military uniforms from the foundation to the last period are outstanding. The texture of the metal thread creates an outstanding image in embroidery. For this reason, the use of gold and metal thread has been an indispensable element in Ottoman Military Uniforms and accessories. The processing and accessories of uniforms and military items used emphasize both the richness and strength of the state. The amount of glaze used increases in proportion to the rank of the rank. The clothes worn when going out and the clothes worn during the ceremony have always differed from the clothes worn in everyday life. The accessories and embroideries on the clothes of the state officials reflect their rank, duties and status, and seem to be one of the main factors in ensuring the social hierarchy. In this article, the issue of the use of gold-silver metal yarn produced in Simkeşhâne-i Âmire in embroidery on uniforms and its cost based on archive documents will be discussed.

Keywords: *Simkeşhâne-i Âmire, Metal Thread, Embroidery, Military Uniform.*

1. GİRİŞ

“Nizam-ı Cedid” hareketi Osmanlı Devleti’nde bir inkişâbın başlangıcıdır. III. Selim (1789-1807) Yeniçeri ordusunu ıslah ederek yeni bir ordu vücuda getirmeyi vazgeçilemez bir durum olarak görüyordu. Orduda yenileşme sürecine girilerek, gerçekleştirilen reformlar ile bu konuda ilk adım atılmıştır. III. Selim’in başlattığı hareket II. Mahmud’un (1808-1839) 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nı kaldırılması ile devam etmiş ve “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye” ordusu kurulmuştur. Yapılan ıslâhatlar içinde askerinin her gün düzenli tâlim görmelerinden kıyafetlere kadar birçok yenilik karara bağlanmıştır. Üniformalar batılı tarzda setre ve pantolon olarak tercih edilmiş, Türk ordusunda askerî rütbe ve sınıfların üniforma üzerinde bulunacak olan işaretler ile belirlenilmesi kararına varılmıştır. Daha sonra Sultan Abdülmecid (1839-1861), Sultan Abdülaziz (1861-1876), Sultan II. Abdülhamid’in (1876-1906) üniforma ve rütbe işaretlerinde düzenlemelere gittikleri görülmektedir. Askerî giysilerin üretimi de bu kararlar doğrultusunda durumun getirdiği şartlar üzerine şekillenmiştir.

Üniformalarda rütbe, ordu içerisinde birliklerin ve sınıfların ayrımı, askerinin yaptığı iş ve yetkisini belirleyen önemli işaretlerdir. Rütbe işaretleri apolet, yaka, kol işaretleri, yâver kordonları, göğüs süslemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca üniforma ile kullanılan madalya şeritleri, kemer, kılıç püskülleri de vardır. Çeşitli boyutlarda kullanılan düğmeler de başlıca aksesuarlar arasında sayılabilir. Askerî üniformaların üzerinde uygulanan işleme ve rütbe belirleyici işaretler için kullanılan ana madde metal iplik; altın sırma teldir. Ayrıca kaytan; ipek yada sırmadan çapraz balık sırtı şeklinde örülmüş ortası yivli şerit, tırtıl (tertil); ince tellerin kıvrılarak veya spiral hale getirilen süsleme materyalidir. Metal ipliklerin askerî üniforma tezyininde kullanılmak üzere imâl edilen başlıca malzemeler olduğu görülmektedir.

Bu resmi kıyafetler ve askerî eşyalarda kullanılan altın ve gümüş metal ipliğin üretimi Simkeşhâne-i Âmire’de gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca askerî üniformaların dikimine mahsus mâri çuha¹ ambarı da Simkeşhâne'de bulunmaktadır.²

Osmanlı arşiv belgelerinde Simkeşhâne-i Âmire'de üretilmesi kararlaştırılan ve her türlü devlet görevlilerinin resmi elbiselerinde kullanılacak sırmalı eşya ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır.³ Altın varakçı esnafı da Tiryaki Çarşısı'ndan Simkeşhâne'ye taşınarak hazine hesabına sırma kılıbdandan resmî elbiseler, kordon ve püsküller, apolet, gaytan ve bükme şeritler imâl etmiştir.⁴

Simkeşhâne-i Âmire'de padişah için kılıç kayışı ve palaska imâl edildiği⁵, şehzadeler için yaptırılan kılıç kayışı, palaska ve sırma kordon bedelleri⁶ ile ilgili arşiv kayıtlarına da rastlıyoruz.

Simkeşhâne'nin ihyâsı için yâverlerin sırma istihkaklarının da Simkeşhâne'den alındığı görülmektedir.⁷

2. Simkeşhâne'nin Kuruluşu, Faaliyet Alanı ve İşleyişi

İstanbul'un imâr faaliyetleri fetih'i takip eden yıllarda başlamış olup 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve 16. yüzyıl boyunca şehrin şekillenmesini sağlamıştır. 17. yüzyıl boyunca ticarî yapıların inşası, kervansaray-han adı ile yapımı sürmüştür, 18. yüzyıldan itibaren mal, yapım ve üretim hanları değer kazanmıştır. İlk örneklerinden olan 15. yüzyılda Fatih zamanında yenilenecek işlevini sürdüren Bayezid'deki sim imâl edilen yer olarak tanıdığımız⁸ İstanbul Simkeşhâne'si Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi sonrasında, biri sarayın hassa simkeşleri bir diğeri ise halkın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tahsis edilen ve Darbhâne nâzırı'nın gözetimi altında Darbhâne'ye bağlı bir mukataa olarak çalışan iki işyerinden ibarettir.⁹

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethi sonrasında kurduğu ilk Türk darbhânesi, Darbhâne-ı Atık Topkapı Sarayı'nın birinci avlusundaki bugünkü yerine nakledilince ilk darbhânenin bulunduğu yere Sultan III. Ahmed'in (1703-1730) annesi Emetullah Gülnûş Valide Sultan 1707 tarihinde bir simkeşhâne binası ile mescid, mekteb, çeşme ve sebil inşa ettirmiştir.¹⁰ Muzaffer Erdoğan Simkeşhâne'nin Lale Devri'nin en ünlü mimarı olan Kayserili Mehmed Ağa'nın Hassa başmimarlığı döneminde yapılan yapılardan olabileceğini öne sürmüştür.¹¹ "Simkeşhâne" asırlarca gümüş ve altın tel çeken, gümüş işlemeciliği yapan esnafın çalıştığı bir iş hanı olarak kullanılmış, odalar da iş sahiplerine kiralanmıştır.¹² Vakıf, Haremeyn Evkâfi'na bağlıdır. Bunun sebebi ise Padişah IV. Mehmed'in başkadını Emetullah Gülnûş

1 Eski metinlerde çuka olarak geçer yünlü ve kıymetli bir kumaş türüdür.

2 Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara, 1967, s.83.

3 BOA, A.MKT.MHM D.No: 374, G.No: 21, H-07-10-1283.

4 Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, s.54.

5 BOA, Y.MTV D.No: 284, G.No:91, H-21-01-1324.

6 BOA, Y.MTV D.No: 253, G.No:115, H-16-09-1321.

7 BOA, Y.MTV D.No: 232, G.No:156, H-26-04-1320.

8 Prof. Dr. Gönül Çantay, "Türk Mimarisinde Kervansaraylar", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt. 6, s.122-123.

9 Ahmet Refik Altınay, *Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 106.

10 Emetullah Gülnûş Valide Sultan Simkeşhâne'de her yıl mevlit okunmasını vasiyet ederek vakfa bağlamıştır. Simkeşhâne Emîni'nin davetiyle ilmiye sınıfından gelenlerle o gün büyük avluya otağ kurularak öğle yemeğinden sonra mevlit töreni düzenlenirdi. Bu tören 1835 yılına kadar devam etmiştir. Bkz. Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, s.54.

11 Muzaffer Erdoğan, *Lale Devri Baş Mimarı Kayserili Mehmed Ağa*, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1962.

12 Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "Simkeşhâne", *TTOK Belleteni*, XII/169, 1956.

Sultan'ın padişah zevcesi olmasıdır. Dârû's Saâde Ağ'a'sı, Haremeyn Evkâfı ve selâtin vakıflarının idâresine bakar bu nedenle Simkeşhâne Vakfı'nın idâresi de Dârû's Saâde Ağ'a'sı nezaretinde bulunmaktadır.

Emetullah Gülnûş Valide Sultan'ın Simkeşhâne'deki evkâfı hâsılâtından Haremeyn hizmeti için bir miktarı tahsis ettiği belgelerde görülmektedir.¹³

Osmanlı İmparatorluğu'nda sırma ve sırmalı ürünlere ilgilinin fazlalığı nedeniyle, devletin iktisâdi gücünün el verdiği zamanlarda muhtelif yerlerde de "Simkeşhâne" açılmıştır. Tekstil alanında önemli bir yere sahip olan Bursa'da da sırma imâlinin yapıldığı görülmektedir. Bursa Simkeşhânesi İstanbul Simkeşhânesi'ne bağlı fakat kendi içerisinde idâri bir yapılanmaya sahiptir.¹⁴ Osmanlı simkeşhânelerinin üçüncüsü Selânik Simkeşhâne'sidir. İstanbul, Bursa ve Selânik'te bu yerler ve sırma işleyen tezgâhlar dışında sırma işlemesi yasaktır.¹⁵ Fakat saray için özel işlemlerin yapıldığı saray atölyelerinin varlığını görüyoruz. Simkeşhâne-i Hassa¹⁶ saray bünyesinde saray için özel işlemlerin yapıldığı atölyedir. Cemâat-ı Simkeşân-ı Hassa ise saray himayesinde kurulan Ehl-i Hiref-i Hassa teşkilâtı içinde bulunan simkeşanlardır. Altın ve gümüş madenini işlemede kullanmak üzere hazır hale getiren gruptur. Saray Ehli Sanat 7224 Nolu Deftere göre saray sanatkarlarından simkeşanların yedi kişi olduğu kendi içlerinde bir sistemin işletildiği görülmektedir.¹⁷

2.1. Simkeşhâne İdârecileri

Anlaşıldığı üzere Darbhâne-i Âmire nâzırı Simkeşhâne'nin en yüksek rütbeli âmiridir. Görevliler defterdarın teklifiyle tayin edilir. Darbhâne-i Âmire nâzırına bağlı iki emin vardır. Eminlerden biri Simkeşhâne'nin, bir diğeri ise tel mukataasının âmiri durumundadır. Görev süreleri bir ila üç yıl arasındadır. Eminin maiyetinde imâlâtın düzenli yapılmasını sağlayan ve suistimâlleri önleyen zâbitler de vardır. Simkeşhâne'de üretilen malı teslim alan görevliye "Sandukkâr" denir. Bunlar Darbhâne görevlisidir. "Tefe kâtibi" ise Darbhâne'den Simkeşhâne'ye verilen gümüşün hesaplarını tutan görevlidir.¹⁸ Simkeşhâne esnafı ise "Simkeşbaşı" adlı görevli tarafından idâre olunurdu. Bilgili ve tecrübeli meslek sahibi ustalar arasından esnaf tarafından seçilirdi. Simkeşbaşı yapılan imâlâtın kontrolü ile görevlidir. Kontrolden geçen ürünler ise kethüdâ tarafından mühürlenir.¹⁹

2.2. Simkeşhâne'de Yapılan İmâlât

Metal iplik çekme işlemi Simkeşhâne'de yapılır. Osmanlı Devleti'nin nezâreti altında sırma işleyen, Simkeşhâne'de haddeden gümüş tel çeken sanatkarlara simkeş veya sirmakeş denir.²⁰ Osmanlı tarihinde sirmakeşlik ve kılabdancılık kuyumculuk gibi muhteşem ve parlak sayılabilecek altın devrelere erişmiştir.²¹ Simkeşhâne devletin ehemmiyetle kontrol altında tuttuğu ve sıkı bir denetlemeye tabi olan imâlât-

13 B.O.A, TS.MA.d, Defter No: 6120, H-02-01-1099.

14 Himmet Taşkömür, Osmanlı İmparatorluğunda Simkeşlik Ve Tel Çekme (XI-XIX yy.), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990, s.16-17.

15 Ahmet Refik Altınay, *Eski İstanbul*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s.80-82.

16 Saray Simkeşhânesi.

17 B.O.A, KK.KK.d, Defter No: 7224, H 12.

18 "Simkeşhâne" *TDV İslâm Ansiklopedisi* c.37, s.212.

19 Taşkömür, *a.g.e.*, 1990, s.79.

20 Şemseddin Sami, "Simkeş", Çev. Yrd.Doç.Dr. Raşit Gündoğdu vd. *Kâmûs-ı Türkî*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.594.

21 Muzaffer Erdoğan, "İstanbul'da Sirmakeşlik ve Kılaptancılık", *Türk Folklor Araştırma Dergisi*, Temmuz 1955, Sayı 72, s.1142.

hanelerden biridir. Darbhâne emini'nin kontrolü altındadır. Bunun sebebi kullanılan hammaddenin altın ve gümüş gibi kıymeti yüksek mâdenlerden olması ve devletin para politikasını etkilemesidir. Gümüş ve altının Darbhâne'den başka yerden temin edilmesi yasaklanmıştır. Darbhâne tarafından sağlanan altın ve gümüşün çok kıymetli madenler olması nedeniyle Simkeşhâne'de kullanılabilecek maden miktarı belli olup üzerine çıkmalarına izin verilmemiştir.²² Bu miktar XVII. yy. sonlarında 360 tefe= 4400 dirhemdir.²³ Simkeşlere Darbhâne tarafından verilen gümüşün israf edilmemesi ve işin ehli olmayanların, acemi çırakların simi işleme tabi tutmamaları için çeşitli emirler görevlilere tebliğ edilmiştir.²⁴ Sırma ve telin kalitesinin nizamlara uygun olması gerekmektedir. Kaplama işi Simkeşhâne zabıtları gözetiminde yapılmaktadır. Kaplama ameliyesinde bir eksiklik olur ise tel tekrar eritilmektedir.²⁵ Sırma ve telin belirlenen ölçüden daha az gümüş bulundurması kısa zaman içinde kopmasına sebep olmaktadır.²⁶

Simkeşhâne esnafı üç gruptur. Sağıcılar, simkeşler ve kılabdancılar. Sağıcıların işi Darbhâne'den verilen altın ve gümüş çubukları sırma ve kılabdancılardan yapıma için gerekli inceliğe getirmektir. Simkeşler ise sırma ve tel imâlini gerçekleştirmişlerdir. Gümüş teli ipek üzerine saran esnaf grubu çalışanlarına ise kılabdancı denmektedir.²⁷

Metal iplik çekme işlemi için Simkeşhâne'de kullanılan belirli aletler vardır. Bu aletler; hadde, kal ocağı, tav ocağı ve çıkıktır.

Hadde; Erimiş madeni döküp tel yapmaya mahsus delikli safha suretinde bir alettir.²⁸ Evliya Çelebi İstanbul esnafını anlatırken "Demir Çekenler Esnafı" başlığı altında "*Hadde o şeydir ki Nahçıvan yabut Hind demirinden bir uzunca dımışkîdir. Nice yüz delikleri vardır, ondan kuyumcular ve sirmakeşler sırma ve tel çekip ince ederler ince sanattır.*"²⁹ Sözüleriyle sirmakeşlerin yaptığı işi övdüğü söylenebilir. Kâl ocağında maden külçeleri eritilip tasfiye olunur.³⁰ İşlenecek maddeye ısı tav ocağında verilir.³¹ Yapılan işleme ise tavlama denilmektedir. Çıkık ise kılabdancıların kılabdancının sarılmasında kullandıkları alettir.³²

1900'lü yıllarda İstanbul'da yaşamış olan Fransız mozaikçi ve ressam Pretextat – Lecomte "Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatler" isimli kitabında sırma imâlini şu şekilde anlatmaktadır;³³

"Bu sirmalar çok iptidai bir makineyle imâl edilmektedir. Bu makine, ipek telle işleyen paletli büyük bir tekerlekten ve her biri bir ipek telle tutturulan otuz kadar mili fişten ibarettir. Bu ipek teli yirmi adım mesafeye durmuş bulunan bir başka işçi germektedir. Tel kendi üzerinde dönerek kabuğundan kurtulup altın veya gümüşlenmeye hazır vaziyete geldiğinde başka bir tezgâha alınır; orada tarif ettiğimize yakın bir usulle madeni tel onu sarar. Nakış teli böylece hazırlanmış olur"

22 Taşkömür, *a.g.e.*, 1990, s.22-82-83.

23 Ekmelettin İhsanoğlu, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Yıldız Matbaacılık, İstanbul, 1994, Cilt 1, s.637.

24 Altınay, *a.g.e.*, 1987, s.106.

25 B.O.A, DRB.d, Defter No: 1153, v.4.

26 Taşkömür, *a.g.e.*, 1990, s.104.

27 İhsanoğlu, *a.g.e.*, 1994, s.631.

28 Sami, "Hadde" *a.g.e.* s.420.

29 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, YKY Yayınları, İstanbul, 2008, 1.Cilt 2.Kitap, s.572.

30 Sami, "Kâl" *a.g.e.*, s.801.

31 Sami, "Tav" *a.g.e.*, s.295.

32 Taşkömür, *a.g.e.*, 1990, s.97.

33 Pretextat-Lecomte, *Türkiye'de Sanatlar ve Zeneatler Ondokuzuncu yy. Sonu*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, s.76.

2.3. Metal İplik Çeşitleri

Belirli işlemlerden geçtikten sonra işleme için kullanılmaya hazır hale getirilen metal iplik; sırma tel, sırma kılabdandan ve sim çeşitleriyle isimlendirilir.

Sırma, haddeden geçirilerek iplik gibi ince bir hale getirilen sıyrılmış altın ya da gümüş telin adıdır. Sırma sözlükte altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel, bu telden yapılmış veya bu tel gibi olan, rütbe gösteren şerit olarak tanımlanmaktadır.³⁴ Altın 24 ve gümüş 100 ayar olmazsa o incelikte çekilmesi mümkün değildir.³⁵

Kılabdandan, altın veya gümüş tellerin ipekten mamul ipliğin üzerine sarılmış haline denir. Gümüş kılabdandan; gümüş telin beyaz ipliğe sarılmasına denir. Sarı ipliğe sarılması durumunda altın veya sarı kılabdandan olarak adlandırılır.

Sim ise altın değil de gümüş üzerine altın yaldız vurulmuş olanların adıdır.³⁶

Sırmanın devlet ricâli ve ileri gelenleri için imâl edilen ağır altınlu ve üç yaldızlı çeşidi vardır. Devlet ricâli için imâl edildiğinden Simkeşhâne'nin en kaliteli imâlidir.³⁷ Sırmacılık ve kılabtancılık Osmanlı zamanında çok revaçtaydı. Padişah ve saray erkânının giydikleri elbiseler sırma ve kılabdandanlarla işlenmiştir.³⁸

3. İşlemede Kullanılan Teknikler

Türk işlemeciliği eski dönemlerde sırma ile başlamıştır.³⁹ Bir kumaş veya satıh üzerine (deri, keçe, çuha, keten) ipek, pamuk, metal iplik vb. iplikler kullanılarak düz veya kabartılı olarak uygulanan tezyî-nata işleme denir. Bu satıhlar üzerine yapılan bezemeler sanatların en eskilerinden biridir.⁴⁰

İşleme Osmanlı döneminde başta saray, çarşı ve ev olmak üzere üç koldan imâl edilmiştir. İleriki vakitlerde ordu atölyeleri, tekkeler ve Kız Sanat Okulu bu üretim kollarına dahil olmuştur.⁴¹

Metal iplikler hazır hale getirildikten sonra kumaş ve türevleri üzerine işleme yapılmak üzere hassa zerdûzlarına teslim edilmektedir. Altın, gümüş ve tel işleyen sanat bölümünün adı "Cemât-ı Zerdûzan" dır.⁴² Zerdûz işi metal altın veya gümüş iplik ile yapılan tutturma, mıhlama, yatırma, bir tür dival işi çeşitlemesidir.⁴³ Güzel bir sonuç elde etmek için çok sık bir şekilde işlenmesi gerekir.

34 "Sırma" Türk Dil Kurumu www.sozluk.gov.tr

35 Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, c.1, s.161.

36 Ayten Sürür, *Türk İşleme Sanatı*, Ak Yayınları, İstanbul, 1976, s. 32.

37 Taşkömür, *a.g.e.*, 1990, s.107.

38 Musahibzade Celâl, *Eski İstanbul Yaşayışı, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946, s.144.*

39 Sürür, *a.g.e.*, 1976, s.32.

40 Celâl Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1998, c.2, s.845.

41 H. Örcün Barışta "İşlemeler", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993 c.4, s.295.

42 B.O.A, TS.MA.d, 9706/4 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde (TS.MA.d) 9706/4 numaraya kayıtlı 1545 tarihli Ehl-i Hiref Hesap Defterine göre ise sırma işleyen (Cemât-i Zerdûzân) sanatkarların isimleri Kâsım Enkerus, Hemdem Bosna, Murad bin Ali, Gözcü Beşâret, Kâsım Bosna, Beşâret Bosna ve Behzad Bosna olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırma işleyen grubun öğrencileri (Şakirdân-ı Mezkûrin) ise üç kişidir.

43 H.Örcün Barışta, *Osmanlı Dönemi Türk İşlemeleri*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.237.

İşlemlerde kullanılan, bir cins yüzeysel sarma olan zerdûz işi tekniğinin atma ve tutturma iğnelerinin bir araya gelmesinden oluşan geniş bir birikimi vardır.⁴⁴

Kumaşa iğne batırıldığında iki batan nokta arasında kalan ipliğin işlenme tarzına ve bu iğne atıklarının şekline iğne atkısı veya iğne denir. Bu iğne atıklarına da çeşidine göre isim verilir. İki iğne arası uzunca olup arasındaki ipliğin bir yere takılarak kopması ihtimaline göre onu daha küçük atkılarla bir kaç yerinden kumaşa tesbit ederler ki bu usul bilhassa altın ve kılardan işlemlerinde çok kullanılır. Böyle tutturma iplikli iğnelere “tutturmalı atkı” denir. Bazen de altın tel, sağlam bir iplik ve keten ipliği üzerine sarılarak işlenir. Buna da “tahrilli” denir. Eğer altın teli gayri muntazam fâsıllarla görünecek surete tahrillenmiş ise “ebrulu sırma” denir.⁴⁵

Kumaşın arka ve ön yüzeyinden yürütülen iki tür iplik ile çalışılmaktadır. İğne kullanıldığı gibi biz de kullanılmaktadır. Cülde kasnak veya gergefin görevini üstlenmektedir. Cüldeye işlenecek örtünün sıkıştırılması iki elin serbest kalmasını sağlamak içindir. Bir el altta bulunan alt ipliği ve iğneği getirmek; diğeri ise bizle, delik açmak ve üsteki ipliği taşımak için kullanılır. Oluşturulan desenin üzerine serilen metal iplikler, alttan çekilir altta yer alan kumaşın astarına iliştilir. Böylece metal iplik daha az harcanmış olur ve kaymaması için balmumlu ipliğin arasına sıkıca yerleştirilerek kumaşın altına tutturulmuş olmaktadır. Zerdûz işinde iyi sonuç almak için metal ipliğin ince olması ve istenilen kalınlığın iplik sayısı artırılarak sağlanması gerekmektedir. İplik sayısı çağ isimli aparata 5 ila 10 makara takılarak artırılır.⁴⁶

Kullanılan bir diğer teknik ise aplike tekniğidir. Kumaşın üzerine yapılan işlemlerin çevre çizgilerinden kesilerek ve ajurlanarak başka bir yüzey üzerine yapıştırılmasıdır.⁴⁷

4. Üniformalar ve Rütbe İşaretlerinde Metal İplik Kullanımı

Askerî üniformalarda en sık kullanılan işleme teknikleri başta zerdûz işi olmak üzere dival işi ve aplike tekniğidir. Aplikasyon tekniğinin çoğunlukla üniformaların kol kapakları, yakaları ve göğüs aksesuarlarında kullanıldığını görmekteyiz. İpek veya sırma ile kıyafete yapılan bu nakış veya süse tiraz denir. Askerî üniformalara konulan rütbe işareti işlemler de tiraza örnektir.⁴⁸ O dönemlerde sırma ile yapılan işlemlerde sırmanın yıllarca kararmadan kaldığı gözlemlenmektedir.

4.1. Üniforma Çeşitleri

Osmanlı Askerî Teşkilatı'nda subaylar üç çeşit üniforma kullanmaktadırlar; büyük, küçük ve günlük. Büyük üniformalara “Merasim veya Tören” üniforması da denilmektedir. (Fotoğraf 1,2,3,4) Küçük üniformanın bir diğer ismi “Cumalık veya Selamlık” üniformadır. Günlük üniformanın ismi “Gündelik” üniforma olarak da geçmektedir.

Büyük üniformalar resmî temsil günlerinde kullanılmaktadır. Her sınıfa mahsus paşaların ve üst rütbeli askerlerin büyük üniformalarının setreleri tüm göğüs kısmını kaplayacak şekilde sarı sırma ile bezelidir. Yine kol yenleri armûdi şekilde sarı sırma ile işlemelidir. Omuz rütbeleri som sırma apoletlerden oluşmaktadır.

44 Barışta, *a.g.e.*, 1999, s.204.

45 Arseven, *a.g.e.*, 1998, s.851.

46 Barışta, *a.g.e.*, 1999, s.206,307.

47 Sürür, *a.g.e.*, 1976, s.41.

48 Koçu, *a.g.e.*, 1967, s.229.

Fotoğraf 1: Sultan Mehmed Reşad⁴⁹

Fotoğraf 2: Charles Hobart Paşa⁵⁰

Fotoğraf 3: Sırrı Paşa⁵¹

Fotoğraf 4: Damat Ethem Paşa⁵²

Küçük üniformaların omuz rütbeleri de som sırma apoletlerden müteşekkildir. Resmi günlerde göğüs kısmına nişan ve madalyalar takılır.⁵³ Cerrahların giydiği küçük üniformaların apoletlerinde neşter işareti, eczacıların apoletlerinde ise meşe dalı bulunmaktadır. Bu işaretler için yine sarı sırma metal iplik kullanılmış ve işlemesi tamamlanmıştır. Padişah yâverlerine ait küçük üniformaların kol kapakları armûdî şekilde sarı işlemelidir.

49 <http://loc.gov/pictures/resource/ggbain.13752/>

50 <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw248936/Augustus-Charles-Hobart-Hampden?LinkID=mp85746&role=sit&rNo=0>

51 İBB Taksim Atatürk Kitaplığı / Kartpostal Arşivi.

52 İstanbul Üniversitesi Nadir Eseler Kütüphanesi - II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri.

53 *Osmanlı Askeri Teşkilât ve Kıyafetleri 1876-1908*, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayınları, 1986, s.25.

4.2. Üniformalarda Rütbe İşaretleri

Sultan Abdülmecid devrinde vuku bulan Kırım Savaşı'nı (12 Mart 1854-10 Eylül 1855) müteakip rütbe işaretlerinin şeridin adedi ve rengine göre üniformaların kol yenlerinde sıрма şerit şeklinde belirlendiğini biliyoruz. Daha sonra tahta geçen Sultan Abdülaziz'in askerlik işleri ile çok ilgili ve devrinde askerî kıyafetler ile son derece alâkadar olduğu görülmektedir.⁵⁴ Sultan Abdülaziz döneminde ümerâ ve zâbitlerin rütbeleri Sultan Abdülmecid devrinde kabul gören usul üzere kolları üzerindeki sırmalı şeritler ile ayırt edilirdi. Armûdî şeklinde olan kol kapağı kenarınca dikilip uçları dar bir köşe teşkil etmek üzere birleşen bu şeritler, Sultan Abdülmecid devrine göre daha enlidir. Paşaların setrelerinde rütbe ayırt etmek için alâmet olan sarı sıрма şeritlerin uçları bir bütün teşkil edecek surette birleştirilip, şeritlerin sayıları mirlivalarda⁵⁵ iki, feriklerde⁵⁶ üç, müşirlerde⁵⁷ ise dördtür. Erkân ve ümerâya mahsûs büyük üniformada setrenin yaka ve kol kapakları ve iki taraflı olarak göğsü tamamen sarı sıрма işlemelidir.⁵⁸ Göğüs işlemlerinde genellikle altın sıрма ile zerdûz tekniği kullanılarak aplike uygulaması tercih edilir.

Fotoğraf 5:
Gazi Osman Paşa⁵⁹

Fotoğraf 6: Vuds Paşa

Fotoğraf 7: Faik Paşa

Fotoğraf 8⁶⁰

54 Sultan Aziz, çocuk yaşından beri, askerliğe pek mütemayildi. Bunu bilen validesi (Bertevniyal Kadınefendi), henüz yedi sekiz yaşında (bir çocuk olan (Şehzade Aziz Efendi) ye sırmalar ve kılaptanlar işlenmiş, bir (Paşa) elbisesi diktirmişti. Küçük Şehzade Aziz Efendi, bu elbiseyi giyer; kılıcını sürüye sürüye sarayın divanhanelerinde gezerdi. O asker ruhlu Şehzade, bu vaziyetten ne kadar memnuniyet ve mesruriyet duyarsa, onu temaşa eden (Valide Kadınefendi) ile saray kadınları da o derece büyük bir haz hissederlerdi. Bu haleti ruhiye içinde yetişmiş olan küçük Şehzade, büyüyüp ve sırası gelip de saltanat makamına geçtiği zaman, derhal düşüncelerini gösterdi. Büyük biraderi, Sultan Mecid'in başlayıp yarıda bıraktığı ıslahat işlerini ikmal etmek için işe girişti. Bkz. Ziya Şakir, *Büyük Türk İnkılabı*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1956, s.65.

55 Tuğgeneral.

56 Ferik-i evvel (korgeneral), Ferik-i sani (tümgeneral).

57 Mareşal.

58 Mahmut Şevket Paşa, *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Mekteb-i Harbiye Matbaası, 1325, c.2, s.46,47.

59 Fotoğraf 5-6-7 İstanbul Üniversitesi Nadir Eseler Kütüphanesi - II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri.

60 https://rosettaapp.getty.edu/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE3430727

Fotoğraf 5, 6, 7'de sağ kol üzerinde görülen padişah yâverlerinin kullandığı Yaverân-ı Hazret-i Şehriyâri kordonudur. Altın sırma tellerin örülmesi ile kordon şeklini alır. Kordon metal düğme ile üniformaya tutturulmuştur. *Fotoğraf 5*'de Üniformada bulunan kol ayrıntısı ise Yaverân-ı Hazret-i Şehriyâri'den dragon elbisesi iktisab edenlere mahsus setrelerin dış koludur. Kullandığı apolet törenlere mahsustur. Törenlerde üniformaların apoletlerine sırma saçak takılır bu takılan ek bölüme kaşık denir.

Müşir, birinci ferik, ferik ve mirliva rütbesine mensup paşalara ait üniformaların ceket yakalarında sırma ile işlenmiş Erkân-ı Harbiye sınıfına mensup olduklarına dair işaret bulunur. Ayrıca resmi günlere özel tırtıl şeklinde işli ince kaytan kordon taktıkları görülmektedir.

Yaka bölümünde görülen yaka işaretleri askerî sınıf belirleyici niteliktedir. XIX. Yüzyıl sonlarından itibaren yaka kenarlarında altın sırma dokuma şeritler kullanılmaya başlanmıştır. Yüksek rütbeli askerlerin üniformalarının yakalarında sırma işlemler de görülmektedir. (Fotoğraf 8)

Bahriye nâzırı reis paşalar için hazırlanan üniformalarda setrenin yakaları ince sarı sırma şerit ile çerçevesidir. Apoletlerin püskülleri kalındır. Apoletlerin kaşık kenarları işlemelidir.⁶¹

Pantolon zıhları ise askerî üniformaların pantolonlarının iki yan tarafındaki şeritlere denir. II. Abdülhamid döneminde kullanılan pantolonların zıhları sırma şerit ve kaytan ile işlidir.⁶²

4.3. Üniformalarda Kullanılan Akseuarlar

Askerlerin üniformaları üzerinde kullandıkları bir takım aksesuarlar bulunmaktadır. Erkân ve ümerânın kullandığı kılıç kayışı bunlardan biridir. Kılıç kayışı sarı sirmadır. Altın sırma dokuma olanları da mevcuttur. Kılıç kenarına iştirilmiş püskül ise erkân ve ümerâya ait kılıç püskülüdür.

Büyük üniformayı giydiklerinde piyade erkânı som ve piyade ümerâsı saçaklı apolet takarlar. Apoletlerin saçakları altın sırma ile yapılır. Altın sırma spiral bükümlüdür. Bazı apoletlerde altın sırma zerdûz işi tekniği kullanıldığı görülmektedir.

Resmi tören ve ziyaretlerde sarı sırma kemer takılır. (Fotoğraf 9) Padişahların altın sırma ile imâl edilen kemerleri vardır. Tanzimattan sonra kemer tokaları Osmanlı Devleti arması ile gemi çapası, top namlusu ve güllesi, ayıldız gibi amblemler taşımıştır.⁶³ Süvâri sınıfına mensup paşalar arka kısmında küçük bir çanta bulunan sırma ile imâl edilmiş bir kemer kullanır.

Fotoğraf 9: Merasimlerde büyük üniforma ile kullanılan sarı sırma işlemeli kemer ve işleme detayı.⁶⁴

61 https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=126&ctarmir=1

62 Ziya Şakir, *Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu Tarihi*, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1957, s.67.

63 Koçu, a.g.e., 1967, s.152.

64 https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100570999.JPG?t=1479613566

5. Üniformaların Mâliyeti Üzerine

Askerî teşkilata ait üniformaların belirli bir mâliyeti vardır. Simkeşhâne-i Âmire'de üretilen üniforma ve aksesuarların imâl fiyatları devlet tarafından belirlenmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan TS.MA.d / 10716 dosya nolu 10 Zilkâde 1283 (16 Mart 1867) tarihli Matbaa-i Âmire'de basılan defter bizi bu konu ile ilgili gerekli bilgiyi sunmaktadır. Defterde Simkeşhâne'de imâl edilen ümera ve zabitanâ mahsus üniformaların üç yaldızlı sırmadan olmak şartı ile mâliyeti ve fiyat listesi bulunmaktadır.⁶⁵

Simkeşhânedeki her sınıf asker; Ulemâ-yı Kirâm hazretleri, Asâkir-i Berriye-i Şahâne ümera ve zâbitanı, Hademe ve Muzika-yı Hümâyun, Süvari Bölüğü, Topçu Bölüğü, Erkân-ı Harbiye, İstihkâm, Tersâne-i Âmire, Asâkir-i Berriye-i Şahâne ümera ve zâbitanı, Tıbbiye zâbitanı için üretilen üniforma ve bunlarla ilgili kol, kılıç ve ğaşıye ve her çeşit şerid, kordon, apolet, ispalet ve püskül vesaire resmi eşya ve alay sancaklarının on iki kuruş kâr ile satış fiyatları devletçe belirlenmiştir.⁶⁶

Defterin 12. sayfasında ise baş telleri, kılıç, kol, ğaşıye şeridi ve dirhem ile satılan püskül ve kordonların imâl mâliyetleri üzerine kârın fiyatlara yüzde hesabıyla yansıtılacağı ifade edilmiştir.⁶⁷

Kaynakta (B.O.A, TS.MA.d, D.No:10716, H-10-11-1283) yer alan üniformaların mâliyet ve fiyat listeleri şöyledir;

Tablo 1: Üç yaldızlı olmak şartı ile Vükelâ-yı Fihâm'a ve Memûrîn-i Mülkiye'ye mahsus üniformaların fiyat listesi bulunmaktadır.			
Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Satış Fiyatı (kuruş)
Sadrazam ve Vükelâ-yı Fihâm hazaratına mahsus	2071	249	2320
Rütbe-i Bâlâ'ya mahsus	1279	153	1432
Mîr-i Mirân ile Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Sâniye'sine mahsus	927	113	1040
Mülkiyi Müşîran azamına mahsus	1490	179	1629
Rütbe-i Ūlâ Sınıf-ı Evveliyle Rûm ile Beylerbeyliği'ne mahsus	1073	129	1202
Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Ūlâ Mütemâyiz'liğine mahsus	807	97	904
Rütbe-i Sâlise ve kapucu başılara mahsus	656	30	687
Rütbe-i Râbia ve hocalığa mahsus	230	27	257

65 B.O.A, TS.MA.d, D.No:10716, H-10-11-1283

66 "Vükelâ-yı fihâm ve ulema-yı kiram hazaratıyla sunûf-u asâkiriye ve babriye-i cenâb-ı şahane-i ümera ve zâbitânına ve bilcümle ashab-ı rütbe ve bende-ğâna mahsus olarak simkeşhânedeki imâl muktezâ-yı irâde-i seniyye cenab-ı padişahiden olan üniformalar ile bunlara müteallik kol ve kılıç ve ğaşıye ve her nev' şeridler ve kordon ve apolet ve ispalet ve püskül vesaire eşya-yı resmîyeleri ve alay sancaklarının Masârif-i hakikiye-i imâliyesiyle aliyüml umum beher yüzde zam olunan on iki kuruş temettü ile beraber kat'a olunan fiyat-ı miriyesini mübin defterdir." Bkz. B.O.A, TS.MA.d, D.No:10716, H-10-11-1283.

67 "Ulema-yı Kirâm hazaratının baş telleriyle vükelâ-yı fihâm ve müşîrân-ı âzam hazaratıyla maiyet-i şevket-i menâkıb-ı cenâb-ı padişâhi hizmet-i celilesinde bulunan yâveran ve çavuşân ve her sınıf ümera-yı zâbitân-ı askeriyye ve zabtiyenin kılıç ve elbise ve kol ve ğaşıye şeridleri ve dirhem ile satılan püskül ve kordonların mesârif-i hakikiyye-i imâliyesiyle her nevinin beher dirhemine alesseviyye sekiz para temettü zammıyla kat'a olunan fiyat-ı miriyesi bervech-i âti zikr ve beyan olunur." Bkz. B.O.A TS.MA.d / 10716 / H-10-11-1283 s. 12.

Tablo 2: Üç yıldızlı sırmadan olmak üzere Ulemâ-yı Kirâm hazarâtına mahsus üniformaların fiyatıdır;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Satış Fiyatı (kuruş)
Meşihât-ı İslâmiyyeye mahsus bayram elbise-i resmiye	2332	268	2500
Sadrazama mahsus elbise-i resmiye	1395	155	1450
İstanbul paşalığına mahsus elbise-i resmiye	1116	134	1250
Haremeyn paşalığına mahsus elbise-i resmiye	947	113	1060
Müşârünileyh hazretlerinin rikâb- ı elbise-i resmiyesi	1178	141	1320
Kezâlik Sadrazamın yalnızca olarak cumalık elbise-i resmiye	265	26	248
Kezâlik İstanbul paşalığına yalnızca olarak elbise-i resmiye	222	26	248
Kezalik Haremeyn paşalığına mahsus yalnızca olarak elbise-i resmiye	194	23	217
Bilad-ı Hamse mahreç ve devriye mevleviyetlerine mahsus yalnızca olarak elbise-i resmiye	194	23	217
Kibar-ı Müderrisin ve müderrisine mahsus yalnız yaka olarak elbise-i resmiye	171	20	191
Hutabâ ve kürsü şeyhlerinin yalnızca olarak Vaime-i Selâtine mahsus yalnızca olarak elbise-i resmiye	146	17	163

Tablo 3: Üç yıldızlı sırmadan olmak şartıyla Asâkir-i Berriye-i Şahâne ümerâ ve zâbitanına mahsus üniformaların fiyatıdır;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Satış Fiyatı (kuruş)
Serasker paşa hazretlerine mahsus	2554	306	2860
Askeri Müşiran-ı Âzâmı'na mahsus	1503	180	1683
Piyade Ferikân-ı Kirâmı'na mahsus	1051	126	1177
Mirlivalığa mahsus	734	88	822

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Zuhaf miralaylığına mahsus	366	44	20	430
Saff piyade miralaylığına mahsus	366	44	20	430
Zuhaf kaymakamlığına mahsus	363	44	20	427
Saff piyade kaymakamlığına mahsus	363	44	20	427
Talîa binbaşılığına mahsus	299	36	20	355
Zuhaf binbaşılığına mahsus	299	36	20	355
Saff piyade binbaşılığına mahsus	299	36	20	355
Zuhaf alay emniğine mahsus	293	35	20	348
Saff piyade alay emniği'ne mahsus	293	35	20	348

Tablo 4: Hademe ve Muzika-yı Hümâyün üniforma masrafı;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Hademe miralaylığına mahsus	435	53	20	508
Muzika miralaylığına mahsus	435	52	20	507
Hademe kaymakamlığına mahsus	423	51	20	495
Muzika kaymakamlığına mahsus	423	51	20	495
Hidmet binbaşılığına mahsus	376	47	20	443
Muzika binbaşılığına mahsus	376	47	20	443
Hazine-i Hümâyün hademelerine mahsus yalnızca olarak elbise-i resmiyye	101	12	-	113
Hırka-i Saadet hademelerine mahsus yalnızca olarak elbise-i resmiyye	254	30	-	284

Tablo 5: Süvariyan üniforma imâl masrafları;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Mirlivalığa mahsus	1079	130	-	1209
Miralaylığa mahsus	595	71	20	687
Kaymakamlığa mahsus	585	71	20	676
Binbaşılığa mahsus	443	53	20	516
Alay emniğine mahsus	437	52	20	509

Tablo 6: Topçuyân üniforma imâl masrafları;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Mirlivalığa mahsus	1079	130	-	1209
Miralaylığa mahsus	596	71	-	687
Kaymakamlığa mahsus	585	71	20	676
Binbaşılığa mahsus	443	53	20	516
Alay emniğine mahsus	437	52	20	509

Tablo 7: Erkân-ı Harbiye üniforma imâl masrafları;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Mirlivalığa mahsus	919	110	-	1029
Miralaylığa mahsus	568	68	20	656
Kaymakamlığa mahsus	557	67	20	244
Binbaşılığa mahsus	473	57	20	550
Kolağalığına mahsus	389	46	-	435

Tablo 8: İstihkâm bölüğü üniforma imâl masrafları;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Ferikliğe mahsus	1051	126	-	1177
Mirlivalığa mahsus	1079	130	-	1209
Miralaylığa mahsus	596	71	20	687
Kaymakamlığa mahsus	584	70	20	674
Binbaşılığa mahsus	443	53	20	516
Alay Eminliğine mahsus	437	52	20	509

Tablo 9: Üç yaldızlı olmak şartıyla Asâkir-i Bahriye-i Şâhâne ümera ve zâbitânına mahsus üniformaların fiyatı;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	İspalet Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Kaptan paşa hazretlerine mahsus	2231	268	-		2499
Bahriye-1 farikân-1 kirâmının	963	115	20	30	1128
Bahriye livalarına mahsus	785	94	20	30	929
Bahriye miralaylığına mahsus	376	45	20	30	471
Bahriye kaymakamlığına mahsus	372	44	20	30	466
Bahriye binbaşılara mahsus	315	38	20	30	393

Tablo 10: Tersâne-i Âmirenin Asâkir-i Beriyye-i Şâhâne ümera ve zâbitânın üniformaları fiyatıdır;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Çuka Bahası	İspalet Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Beriyye miralaylığına mahsus	396	47	20	30	493
Beriyye kaymakamlarına mahsus	393	47	20	30	490
Beriyye binbaşılara mahsus	329	39	20	30	408
Beriyye alay eminliğine mahsus	326	38	20	30	404

Tablo 11: Tıbbiye zâbitânı üniforma fiyatıdır;

Üniforma	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Kadife Bahası	Satış Fiyatı (kuruş)
Miralaylığa mahsus	455	54	60	569
Kaymakamlığa mahsus	444	53	60	557
Binbaşılığa mahsus	421	50	60	531
Kolağalığına mahsus	201	24	60	285
Yüzbaşılığa mahsus	195	24	60	279

Fotoğraf 10: Ümeraya mahsus apolet köprüsü,
Binbaşı.⁶⁸

Fotoğraf 11: Ümeraya mahsus apolet köprüsü,
Amiral.⁶⁹

Tablo 12: Yaka, apolet ve ispalet köprüsü fiyatlarıdır; (Fotoğraf 10, 11).

	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Satış Fiyatı (kuruş)
Erkân-ı Harbiye zâbitânına mahsus yevmiye yakaları	80	9	89
Erkân-ı Harbiye zâbitânına mahsus apolet köprüsü	20	3	23
Ettibânın ispalet köprüsü	55	6	61
Cerrahların ispalet köprüsü	43	5	48
Eczacıların ispalet köprüsü	43	5	48

Fotoğraf 12: Ferik apoleti.⁷⁰

68 https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100516403.jpg?t=1479190935

69 Peramezat Müzayedecilik İstanbul – Müzayede ürünü / Lot no: 11.

70 https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100681058.jpg?t=1480475828

Tablo 13: İki yıldızlı sırmadan olmak şartıyla Asâkir-i Berriye-i Şahâne'ye mahsus apoletlerin fiyatıdır; (Fotoğraf 12).

	Satış Fiyatı (kuruş)		
Ferik	1350		
Miralay	935		
Binbaşı	865		
Kolağası	650		
Mülazım-ı evvel ve sâni	650		
Liva	1280		
Kaymakam	825		
Alay emini	825		
	Maliyeti	Yüzde on iki kâr	Satış Fiyatı (kuruş)
Alay sancağı	612	73	685

Tablo 14: Sırma ve kılabdandan mâmul düğme fiyatları;

Düğme	Adedi	Para
Sırmadan mamul varil düğme	1	6
Kılabdandan mamul ufak düğme	1	50
Kılabdandan mamul kebir düğme	1	90

Fotoğraf 13: Üniformalarda işlemeli rütbe belirleyici kol detayı.

Tablo 15: Sırmadan mâmul apolet köprüsü, kol şeridi fiyatlarıdır; (Fotoğraf 13).

	Adedi	Maliyeti	Temettü	Para
Rikâb-ı şâhâne yâveranıyla saireye mahsus sarı tırtıl apolet köprüsü	1	20	3	23
	Beher Dirhemi - Maliyeti		Temettü	Para
İki yıldızlı sırmadan mamul piyade ve süvari çatası	5		0	18+8=26
Piyade ve süvari Asâkir-i Şâhâne ümerâ ve zâbitanın istimaline mahsus olup beyaz sırmadan mamul çata	4		0	30+8=38
Maiyyet bölükleri için üç yıldızlı sırmadan mamul ay ve ?			0	12
Ordu müşiraniyla piyade ve süvari Asâkir-i Şâhâne ümerâ ve zâbitanın istimaline mahsus olarak üç yıldızlı sırmadan mamul çata	5		0	30+8=38
Bir yıldızlı sırmadan mamul piyade ve süvari çatası	5		0	6+8=14
Topçu Asâkir-i Şâhâne ümerâ ve zâbitanın istimaline mahsus ve üç yıldızlı sırmadan mamul kol şeridi	5		0	8+8=16
İki yıldızlı sırmadan mamul topçu kol şeridi	4		0	33+8=41
Beyaz sırmadan mamul topçu ümerâ zâbitanın istimaline mahsus kol şeridi	4		0	8+8=16
İki yıldızlı sırmadan mamul bahriye kol şeridi	4		0	33+8=41
Beyaz sırmadan mamul bahriye ümerâ ve zâbitanın istimaline mahsus kol şeridi	4		0	8+8=16
Bahriye zabitanına mahsus üç yıldızlı sırmadan mamul ipekli kol şeridi	6		0	24+8=32
Bahriye askeri için bir yıldızlı sırmadan mamul ipekli kol şeridi	6		0	0+8=8
Bir yıldızlı sırmadan mamul topçu kol şeridi	4		0	19+8=27
Asâkir-i Bahriye ümerâ ve zâbitanın istimaline mahsus olup üç yıldızlı sırmadan mamul kol şeridi	5		0	8+8=16
Bir yıldızlı sırmadan mamul bahriye kol şeridi	4		0	15+8=23
Maiyyet-i şeref-menkabet cenâb-ı şehriyâri yâveran ve çavuşânının istimaline mahsus olup beyaz sırmadan mamul kol şeridi	4		0	10+8=18
Asâkir-i Bahriye için iki yıldızlı sırmadan mamul ipekli kol şeridi	6		0	12+8=20
Bahriye askeri için beyaz sırmadan mamul ipekli kol şeridi	5		0	26+8=34

Tablo 16: Memûrîn-i mülkiyye ve askeriyeye mahsus üç yıldızlı sırmadan mâmul kılıç kayışı şeridi fiyatları; (Fotoğraf 14).

Memûrîn-i mülkiyye ve askeriyeye mahsus üç yıldızlı sırmadan mamul kılıç kayışı şeridi	İnce keşide olunmuş sırmadan		Üniforma sırmasından	
	Beher Dirhemi Maliyeti	Para	Beher Dirhemi Maliyeti	Para
	5	10+8=18	5	23+8=31

Fotoğraf 14: Erkân ve ümerâya mahsus sırma kemer takımı detay.⁷¹

Fotoğraf 15: Merasim kıyafeti sırma işlemeli pantolon şeridi.⁷²

Tablo 17: Sırmadan mâmul kılıç kayışı, kılıç püskülü, pantolon şeridi, fiyatlarıdır; (Fotoğraf 15, 16).

	Beher Dirhemi - Maliyeti	Temettü	Para
Bir yaldızlı sırmadan mamul kılıç kayışı şeridi	4	0	17+8=25
Memurin-i mülkiyeye mahsus kılıç püskülü adedi	77	9	86
Bazı sınıf askeriye ile zabtiye zâbitânına mahsus beyaz sırmadan mamul kılıç kayışı şeridi	4	0	8+8=16
İki yaldızlı sırmadan mamul pantolon şeridi	4	0	38+8=46
İki yaldızlı sırmadan mamul kılıç kayışı şeridi	4	0	35+8=43
Derûnunda asla tire olmayıp cümlesi ipekten ve üç yaldızlı sırmadan mamul kılıç kayışı şeridi	6	0	24+8=32
Asâkir-i Şahâne müşir ve ferikân ve mirlivasına mahsus sırmadan kaytanlı püskül	1	0	118+13=131
Mülkiye-i müşiran-ı azamıyla memurin sâiresinin istîmaline mahsus üç yaldızlı sırmadan mamul pantolon şeridi	Düzü beher dirhemi 5 10+8=18 para	Üzümlü beher dirhemi 5 23+8=31	
Bir yaldızlı sırmadan mamul pantolon şeridi	4	0	26+8=34
Ümerâ ve zâbitan-ı askeriye mahsus üç yaldızlı sırmadan mamul pantolon şeridi	5	0	14+8=22
Bir yaldızlı sırmadan mamul pantolon şeridi	4	0	20+8=28
Sınıf alimi kirâm-ı hazretinin üç yaldızlı sırmadan mamul paşa telleri	6	0	32+8=40
Memurin-i mülkiye ve askeriye mahsus üç yaldızlı sırmadan mamul alay ğaşıyesi şeridi ve kârî	5	0	12+8=20
Bir yaldızlı sırmadan mamul ğaşıye şeridi kârî	4	0	20+8=28
İki yaldızlı sırmadan mamul pantolon şeridi	5	0	38+8=46
Zabtiye zâbitanının istîmaline mahsus beyaz sırmadan mamul pantolon şeridi	4	0	10+8=18
Hutabâ vaime-i selatin ve kürsi şeyhlerine mahsus üç yaldızlı kılabdandan mamul baş telleri	6	0	32+8=40
İki yaldızlı sırmadan mamul ğaşıye şeridi ve kârî	5	0	37+8=45
Maiyyet-i şeref-menkabet hazreti şehriyâride müstahdem yav-eran ve çavuşan için beyaz sırmadan mamul ğaşıye şeridi ve kârî	3	0	30+8=38

71 https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100516259.jpg?t=1479179848

72 İstanbul Müzayede – Müzayede ürünü / Lot No: 254.

Fotoğraf 16: Müşirana (Mareşal) mahsus kılıç püskülü.⁷³

Tablo 18: Sırmadan mamul kordon ve elbise püskülü fiyatları; (Fotoğraf 17).

	Beher Dirhemi - Maliyeti	Temettü	Para
Maiyet-i şeref-menkabet cenâb-ı mülûkâne hizmet-i celilesinde müstahdem olan yaverân-ı kirâm ile hademe-i hümayuna mahsus üç yıldızlı sırma tırtıldan mamul tâlik eyledikleri kordon	2	0	2+8=10
Erkân-ı Harbiye'ye mahsus kordon	5	0	30+8=38
Asâkir-i zabtiye teftiş memurlerinin beyaz sırmadan mamul tâlik eyledikleri kordon	3	0	10+8=18
İki yıldızlı sırmadan mamul tırtıl kordon	5	0	30+8=38
Makam-ı serakeri ve müşirân-ı azam ve meclis yaverlerine mahsus kordon	5	0	30+8=38
Üç yıldızlı sırmadan mamul elbise püskülü	6	0	5+8=13

Fotoğraf 17: Yâverân-ı hazret-i şehriyâri kordonu.⁷⁴

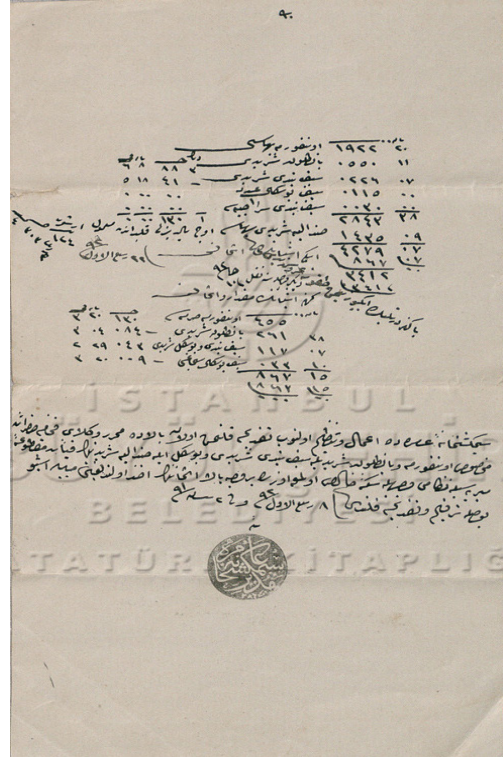
Ek 1 ve Ek 2 Müdür-i Simkeşhâne-i mühürlü Simkeşhâne-i Âmire'de imâl ve tanzim olunup takdim kılınmış olan vekillere mahsus üniforma ile diğer eşyaların bedelinin 3.824 kuruşun tamamen tahsil edildiğine dair makbuz senedi ve Simkeşhâne-i Âmire'de imâl ve tanzim olunup takdim kılınmış olan vekillere mahsus üniforma, pantolon şeridi, kılıç bendi ve püskül bedelinin yer aldığı Müdür-i Simkeşhâne mühürlü pusuladır.

73 https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100516369.jpg?t=1479179814

74 https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100570067.JPG?t=1479598151

Ek-1: Simkeşhâne-i Âmire mühürlü makbuz senedi.⁷⁵

Ek-2: Simkeşhâne-i Âmire mühürlü pusula.⁷⁶

SONUÇ

Askerî teşkilat dahilinde kullanılan bahsi geçen bu nakışlar metal iplik ile ağır işlemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Her alanda var olan Türk kültürü geleneksel nakış anlayışı ile askerî sahalarda da kendisini göstermiş, devletin ve ordunun zenginliğini ve kuvvetini uluslararası karşılaşmalarda vurgulayıcı bir alâmet olarak günyüzüne çıkarmıştır. Tezyinî sanat dallarından nakışta kullanılan altın-gümüş metal ipliğin üretim süreçlerine değinilerek askerî üniformalarda kullanımı değerlendirilmiş, sırma ile tezyin edilen bu üniformaların maliyeti, imâl masrafları kayıt altında bulunan arşiv belgeleri (günümüz Türkçesine aktarılarak) ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Türk ordusunda kullanılan üniformaların her yönü ile tetkik edilmesinin mühim olduğu öngörülmekte, üniformaların tezyinî, kullanılan aksesuarlar ve bunu sağlayan üretim teşkilatlarının yapısı ve yurtdışında bir bilim dalı olan üniformoloji (the uniformology) konusuna ülkemiz araştırmacılarının ilgisini çekmenin önem arzettiği düşünülmektedir.

75 İBB Atatürk Kitaplığı- Evrak no: PVS_Evr_00747 / 09 Ca.1292.

76 İBB Atatürk Kitaplığı- Evrak no: PVS_Evr_00744 / 8 Ra.1292.

KAYNAKÇA

1.Arşiv

- BOA, A.MKT.MHM D.No: 374, G.No: 21, H-07-10-1283
 BOA, Y.MTV D.No: 284, G.No:91, H-21-01-1324
 BOA, Y.MTV D.No: 253, G.No:115, H-16-09-1321
 BOA, Y.MTV D.No: 232, G.No:156, H-26-04-1320
 B.O.A, TS.MA.d, Defter No: 6120, H-02-01-1099
 B.O.A, KK.KK.d, Defter No: 7224, H 12
 B.O.A, DRB.d, Defter No: 1153, v.4
 B.O.A, TS.MA.d, 9706/4
 B.O.A, TS.MA.d, D.No:10716, H-10-11-1283
 İBB Atatürk Kitaplığı- Evrak no: PVS_Evr_00747 / 09 Ca.1292
 İBB Atatürk Kitaplığı- Evrak no: PVS_Evr_00744 / 8 Ra.1292
 İBB Taksim Atatürk Kitaplığı – Kartpostal Arşivi
 İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi - II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri

2. Kitap ve Makaleler

- Altınay, Ahmet Refik (1998). *Eski İstanbul*, İstanbul: İletişim Yayınları.
 Altınay, Ahmet Refik (1987). *Onuncu Asr-ı Hicri'de İstanbul Hayatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
 Arseven, Celâl Esad (1998), *Sanat Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
 Barışta, H. Örcün (1993). "İşlemeler" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.295.
 Barışta, H. Örcün (1999). *Osmanlı Dönemi Türk İşlemeleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
 Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey (). *Bir Zamanlar İstanbul*, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
 Büngül, Nurettin Rüştü (). *Eski Eserler Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
 Çantay, Gönül (2002). "Türk Mimarisinde Kervansaraylar", *Türkler Ansiklopedisi*, C.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.122-123.
 Çelebi, Evliya (2008). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1. Cilt 2. Kitap, İstanbul: YKY Yayınları.
 Erdoğan, Muzaffer (1955). "İstanbul'da Sırmakeşlik ve Kılaptancılık", *Türk Folklor Araştırma Dergisi*, Temmuz 1995, Sayı 72, s.1142.
 Erdoğan, Muzaffer (1962). *Lale Devri Baş Mimarı Kayserili Mehmed Ağa*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
 İhsanoğlu, Ekmelettin (1994). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul: Yıldız Matbaacılık.
 Koçu, Reşad Ekrem (1967). *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.

- Lecomte-Pretextat (). *Türkiyede Sanatlar ve Zeneatler Ondokuzuncu yy. Sonu*, Kervan Kitapçılık, İstanbul.
- Osmanlı Askeri Teşkilât ve Kıyafetleri 1876-1908* (1986). Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayınları.
- Paşa, Mahmud Şevket (1325). *Osmanlı Teşkilât ve Kıyafet-i Askeriyesi*, Mekteb-i Harbiye Matbaası.
- Sami, Şemseddin (2011). Çev. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- “Simkeşhane” *TDV İslâm Ansiklopedisi* c.37, s.212.
- Sürür, Ayten (1976). *Türk İşleme Sanatı*, İstanbul: Ak Yayınları.
- Şakir, Ziya (1956). *Büyük Türk İnkılabı*, İstanbul: Çeltüt Matbaası.
- Şakir, Ziya (1957). *Tanzimat Devrinden Sonra Osmanlı Nizam Ordusu*, İstanbul: Çeltüt Matbaası.
- Şehsuvaroğlu, Haluk .Y (1956). “Simkeşhane”, *TTOK Belleteni*. XII/169.
- Taşkömür, Himmet (1990). Yüksek Lisans Tezi “Osmanlı İmparatorluğunda Simkeşlik Ve Tel Çekme (XI-XIX yy.)”, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

3. İnternet Kaynakları

- <http://loc.gov/pictures/resource/ggbain.13752/> - 17.12.2019
- https://rosettaapp.getty.edu/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE3430727 - 20.12.2019
- <https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw248936/Augustus-Charles-Hobart-Hampden?LinkID=mp85746&role=sit&rNo=0> - 05.01.2020
- https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=126&tarmir=1 - 25.11.2019
- https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100516403.jpg?t=1479190935 -10.12.2019
- https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100516259.jpg?t=1479179848 -10.12.2019
- https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100516369.jpg?t=1479179814 -12.12.2019
- https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100570999.JPG?t=1479613566 -12.12.2019
- https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100570067.JPG?t=1479598151 -12.12.2019
- https://www.ottoman-uniforms.com/s/cc_images/teaserbox_4100681058.jpg?t=1480475828 -12.12.2019

4. Diğer Kaynaklar

- İstanbul Müzayede – Müzayede ürünü / Lot No: 254
- Peramezat Müzayedecilik İstanbul – Müzayede ürünü / Lot no: 11